

WYDZIAŁ VI

Krajowy

Stanisław Niemczyk 19 IX 1943–13 V 2019

Stanisławowi Niemczykowi nie było dane długo cieszyć się wyborem do Polskiej Akademii Umiejętności: był jej członkiem od 2017 roku. Ten wybitny architekt, nazywany z racji swoich unikatowych dzieł współczesnej architektury kościołów „polskim Gaudim”, zmarł po ciężkiej chorobie w wieku 76 lat 13 maja 2019 roku w Nowych Tychach, w których od lat mieszkał, twórczo pracował i realizował liczne swoje dzieła.

Urodził się również na Śląsku, bo w Czechowicach-Dziedzicach, 19 września 1943 roku. Studia wyższe odbył na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, kończąc je w 1968 roku magisterskim projektem dyplomowym, wykonanym pod promotorską opieką prof. Włodzimierza Gruszczyńskiego. To zdecydowane poglądy Profesora, twórcy tzw. „krakowskiej szkoły architektury krajobrazu”, wywarły wielki wpływ na osobowość przyszłego twórcy. Podkreślał to często w wypowiedziach o swojej twórczości. Niezależnie od standardowego poznania podczas studiów dorobku czołowych modernistów europejskich i polskich, idee wartości cech architektury regionalnej i tradycyjnego budownictwa, z poszanowaniem kontekstu z krajobrazem, ukształtowały wyraźnie odrębne od modnych modernistycznych tendencji podejście Niemczyka do architektury.

Architektoniczną praktykę zawodową rozpoczął zaraz po studiach, bo w 1968 roku, w biurze projektów Miastoprojekt w Tychach. Był to czas dynamicznej realizacji nowego miasta Nowe Tychy, powstającego według pokonkursowego projektu urbanistycznego warszawskiego zespołu prof. Kazimierza Wejcherta i prof. Hanny Adamczewskiej-Wejchert. Nowe Tychy stały się symbolem lat 60., podobnie jak Nowa Huta lat 50. Niezależnie od kształtującego się już własnego podejścia do architektury, z trudem mieszcząca

się w ograniczeniach rygorów państwowego biura, odważnie realizuje pierwsze projekty. To zaprojektowany w 1989 roku i zrealizowany w 1973 zespół podmiejskiej zabudowy rekreacyjnej Tychy-Paprocany, pozytywnie zauważony i nagrodzony przez Ministra Budownictwa i Gospodarki Przestrzennej. W dwóch kolejnych realizacjach udało się Niemczykowi uciec od modernistycznej monotonii blokowisk. W tyskim zespole mieszkaniowym „Glinka” z lat 1979–1984 łączy zabudowę jednorodziną z niską wielorodzinną, zręcznie ukrywając prefabrykaty pod okładziną cegły, nawiązując w ten sposób do śląskiej tradycji tego materiału. Jeszcze dalej idzie w realizacji zespołu mieszkaniowego „Nad Jamną” w Mikołowie z lat 1983–1986, tworząc atmosferę prawie średniowiecznego, nieregularnego w strukturze ceglano-miasteczka z wysokimi dachami. Kończy tę fazę szkoła podstawowa z zespołem sportowym w Katowicach-Giszowcu, projektowana i realizowana w latach 1990–2002, również inspirowana śląską architekturą ceglana i małomiasteczkową atmosferą. Stanisław Niemczyk dzięki tym unikatowym na tle pejzażu polskich blokowisk realizacjom staje się twórcą znanym w ogólnopolskim środowisku architektów.

W końcu lat 70., w czasie gdy władze polityczne jako ekwiwalent pogarszającej się sytuacji gospodarczej Polski wznawiają pozwolenia na budowy kościołów, Niemczyk rozpoczyna charakterystyczną i o wysokiej jakości twórczość w architekturze sakralnej. Rozwija aktywnie na tym polu ukształtowane wcześniej poglądy twórcze, oparte nie na nurcie modernizmu, ale na bliższym postmodernizmowi i neoregionalizmowi personalnym języku architektury. Od 1985 roku wszystkie jego prace twórcze powstają w ramach autorskiego Biura Projektowego „ARS Architektura”.

Wydarzeniem, trwałym w wartościach do dzisiaj, stały się projekt i realizacja z lat 1978–1982 kościoła Ducha Świętego w Tychach-Żwakowie. Odważna forma kościoła namiotu, z symboliką obejścia jak w tradycyjnych „sobotach”, równocześnie awangardowa w centralnym układzie liturgii zgodnej z ideami Vaticanum II, wzbogacona monumentalnym malarstwem ściennym Jerzego Nowosielskiego, dała niepowtarzalne i wzorcowe rozwiązanie. Na tle wielu polskich kościołów, lokujących się na granicy historyzującego kiczu, pozostaje do dzisiaj wyspą najwyższych wartości architektury i sztuki. Kolejny kościół powstaje w latach 1991–1994 w Krakowie: Miłosierdzia Bożego, na trudnym socjologicznie i społecznie terenie, bo na tzw. Osiedlu Oficerskim. Jest przykładem trafnego języka architektury zintegrowanej z intensywną przestrzenią miejską zarówno przez kameralną strukturę przestrzenną, jak i odważne połączenie z żywą atmosferą targowiska miejskiego. W latach 1995–1998 powstaje kościół w rodzinnym mieście Niemczyka – Czechowicach-Dziedzicach: Jezusa Chrystusa Odkupiciela. W nim 18 maja 2019 roku odbyły się liturgiczne ceremonie pogrzebowe z udziałem

nie tylko środowiska architektów z całej Polski, ale i licznych duchownych reprezentujących wspólnoty parafialne i zgromadzeniowe, którym poświęcił tak wiele twórczego wysiłku. Od 2000 roku trwa budowa kościoła i klasztoru św. Franciszka i św. Klary w Tychach. Ta niezwykle bogata w symbolice koncepcja całości, oparta na 5 wieżach – Świętych Gwoździ, Pięciu Ran Chrystusa, budzi szacunek poszukiwaniem nowego wyrazu znaczeniowego architektury sakralnej. Już stała się wydarzeniem. W 1999 roku Stanisław Niemczyk zostaje zaproszony przez o. dominikanów z warszawskiego kościoła i klasztoru św. Dominika na Służewcu do kontynuacji prac przy tym obiekcie, po śmierci autora Władysława Pieńkowskiego. W 2000 roku Niemczyk projektuje i realizuje tutaj udany funkcjonalnie zespół spowiednic oraz wykorzystuje znajomość z Jerzym Nowosielskim, który wykonuje dla prezbiterium kościoła krucyfiks – jak się okazało, ostatnie dzieło Mistrza. Wysoka jakość tego elementu dopełniła surowe wnętrze nawy kościelnej, wzbogacając wyraźnie jego sakralność. Arcydziełem współczesnej warszawskiej architektury sakralnej stała się zrealizowana w 2006 roku boczna kaplica kościoła Matki Bożej Żółkiewskiej. Dziełem Niemczyka był minimalistyczny w swojej bieli ołtarz papieski na krakowskich Błoniach podczas Świątowych Dni Młodzieży w 2016 roku. Ostatnim dziełem, wykonanym w darze i bez rozgłosu, stał się kościół św. Michała Archanioła we Lwowie na osiedlu Sichów. Odchodząc, zostawił w budowie kościoły św. Ojca Pio w Tychach-Mąkołowcu i św. Jana Pawła II w Pszczynie.

Za wybitną twórczość architektoniczną, zarówno poprzez przyjazne śląskim mieszkańcom, tożsamościowe w nastroju osiedla mieszkaniowe oraz przede wszystkim za dzieła architektury kościołów, poszukujące czytelnego dla wiernych języka współczesnej architektury, otrzymał wiele nagród i wyróżnień. W 1986 roku został laureatem Nagrody im. Brata Alberta „za osiągnięcia w dziedzinie architektury sakralnej”, natomiast w 1988 roku Stanisław Niemczyk został laureatem najwyższego w środowisku architektów wyróżnienia, jakim jest Honorowa Nagroda SARP. Doceniona została wysoka jakość architektury kościołów również przez władze kościelne. W 2000 roku został odznaczony Medalem „Pro Ecclesia et Pontifice”. W 2011 roku Papieska Rada ds. Kultury przyznała mu znaczący Medal „Per Artem at Deum” (Przez Sztukę do Boga). W 2013 roku został odznaczony Brązowym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” i Medalem „Ecce Homo”, a w 2014 Nagrodą Fundacji „Dzieło Nowego Tysiąclecia” – „TOTUS”.

Stanisław Niemczyk nie był profesjonalnym nauczycielem akademickim, natomiast zauważona szybko jego wrodzona sprawność czytelnej, profesjonalnego, ale nie nudnego przekazu autorskich idei na tle znakomitej wiedzy teologicznej i liturgicznej skłaniała do wielu zaproszeń na gościnne wykłady. Bywał z takimi m.in. na wydziałach architektury w Krakowie

i Warszawie, na licznych konferencjach o tematyce architektury sakralnej w Polsce i w USA. W ramach prowadzonej przez niego budowy kościoła o. franciszkanów w Tychach dwukrotnie współorganizował unikatowe warsztaty dla moich warszawskich studentów, oparte na praktyce na jego budowie i wykładach specjalistów z dziedziny przestrzeni sacrum. Sam pisywał mało, natomiast wnikliwych tekstów krytycznych o jego architekturze i szczególnie jej ideowej bazie teologicznej jest dużo.

Przy tworzeniu wartościowych dzieł sztuki sakralnej, w tym również architektury, nie jest niezbędna formacja religijna. Jednak Niemczyk był praktykującym katolikiem i to głębokiej wiary, co wyraźnie odbijało się na czytelnej symbolice jego dzieł. Był wymagającym Mistrzem architektury, w stylu odpowiedzialności dawnych muratorów, a równocześnie człowiekiem niezwykle skromnym. Symbolem jego człowieczeństwa stało się pochowanie 18 maja 2019 roku na wiejskim cmentarzu w Miedznej k. Pszczyny. Wybrał to miejsce sam, wiedząc już o nieuleczalnej chorobie. Może z racji położenia tego cichego cmentarza obok zabytkowego drewnianego kościoła św. Klemensa Papieża z 1721 roku. Błędne jest nazywanie go „polskim Gaudim”. Jakość architektury kościołów tworzonych przez Mistrza Stanisława, dojrzałością prawdziwego, przyjaznego wiernym sacrum, pozostaje odrębną wartością, wpisaną już trwale do historii polskiej architektury.

BIBLIOGRAFIA

A. Cymer, *Architektura w Polsce 1945–1989*, Warszawa 2018; K. Kucza-Kuczyński, A. Mroczek, (foto)rozd.18: *Kościół Świętego Ducha, Tychy-Żwaków* [w:] *Nowe kościoły w Polsce* Warszawa 1991; K. Kucza-Kuczyński, *Kościół św. Dominika* [w:] *Widzialne Niewidzialnego nowe kościoły warszawskie*, Warszawa 2015, s. 90–91; K. Kucza-Kuczyński, *Stanisław Niemczyk – Mistrz sztuki kościelnej*, ARCH nr 4(54), lipiec–sierpień 2019, s. 90–93; J. Turbasa, *Ukryte piękno. Architektura współczesnych kościołów*, Warszawa 2019, s. 94–102; *Kościół pw. Jezusa Chrystusa Odkupiciela*; red. ks. A. Raszka, S. Niemczyk, A. Świeży-Sobel, A. Sobel, ...i Bóg zamieszkał z nami, Czechowice-Dziedzice 2000.

Konrad Kucza-Kuczyński